

УДК 325.8:341.223.4(460.23)

ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ МИРНОГО ПІДХОДУ ДО ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ У КАТАЛОНІЇ

Ірина Червінка

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79602, тел. (032) 272-79-73,
e-mail: ird@franko.lviv.ua*

Розглянуто ситуацію в Каталонії, вимоги щодо отримання незалежності та проведення референдуму, позиції глави уряду Каталонії та представників центрального уряду Іспанії. Подано оцінку перспективам реалізації мирного підходу до здобуття незалежності та чинникам, що загострюють конфлікт. Розглянуто можливості участі міжнародних організацій у задоволенні вимог бездержавних націй. Проаналізовано досвід України у здобутті незалежності.

Ключові слова: Каталонія, Іспанія, незалежність, референдум, міжнародна організація.

У конституції Іспанії 1978 року зазначено, що державний устрій Іспанії «спирається на нерозривну єдність іспанської нації, спільної і неподільної батьківщини всіх іспанців» [1]. Проте здебільшого каталонці вважають, що Каталонія має власну національну ідентичність, відмінну від іспанської [2, с. 9]. Вони стверджують, що ще в часи Середньовіччя Каталонія мала власну сформовану націю, завдяки чому стала однією з провідних держав Середземномор'я, маючи свої закони, конституцію, уряд. Після того, як 1714 року Каталонію було окуповано кастильцями, тут утвердився окупаційний режим, який заборонив каталанську мову, закони і т. д.

Такий перебіг подій властивий багатьом народам, що вимагають сьогодні своєї незалежності. Через перебування протягом значного періоду у складі іншої держави їх перестають сприймати як окрему націю, їхню колишню самостійність забувають, їхні претензії на самовизначення вважають безпідставними. Проте, як і більшість таких націй, каталонці не перестають сподіватися на визнання своєї самостійності.

Тривалий час Каталонія мала автономію, що задовольняло вимоги значної частини населення. Проте прагнення каталонців насправді йшли далі – до незалежності. Наприклад, 13 грудня 2009 р. в Каталонії відбувся неофіційний референдум щодо незалежності. У ньому брало участь 700 тисяч мешканців зі 166-ти населених пунктів – трохи менше 30 % осіб із правом голосу. При цьому 95 % тих, хто проголосував, висловилися на підтримку незалежності Каталонії [3]. Звичайно, неофіційний референдум не дає жодних юридичних наслідків, маючи консультативний характер, проте важливим його наслідком є те, що він довів посилення у Каталонії сепаратистських тенденцій.

Нещодавні події стали ще одним яскравим свідченням прагнення каталонців до відокремлення від Іспанії. Зокрема, 4 вересня 2012 р. депутати каталонського муніципалітету Сан-Педро-де-Горелью прийняли проект резолюції про «вільну каталонську територію» і наступного дня, 5 вересня, оголосили про незалежність своєї території від центрального уряду Іспанії. Вони закликали парламент Каталонії протягом двох місяців прийняти резолюцію про національний суверенітет Каталонії і провести референдум з цього питання.

Такий важливий крок не став лише декларативною акцією. Депутати запропонували парламенту Каталонії конкретні та негайні дії: створити власне міністерство фінансів і національний банк, податкове управління, а також міністерство юстиції; скасувати закони і судові рішення, що обмежують використання каталанської мови в суспільному та науковому житті Каталонії; зобов'язати поліцейських і солдатів Іспанії попередньо зв'язуватися з каталонською владою до виконання операції на території Каталонії.

Ще важливішим кроком була пропозиція оголосити всьому міжнародному співтовариству про початок процесу відділення Каталонії від Іспанії і прохання заступництва у міжнародних організаціях [4].

Як засвідчили подальші події, населення підтримало такі дії влади, адже в Барселоні відбулися масштабні акції на підтримку незалежності Каталонії, присвячені Національному дню Каталонії (його святкують 11 вересня на честь вшанування подій 1714 р., коли Барселона після 13-ти місяців оборони впала під натиском франко-іспанських військ, після чого Каталонія стала частиною Іспанії, втративши свої привілеї та права на власні державні установи, а каталанська мова була заборонена).

Каталонська влада підтримує заклики до відокремлення. Партія теперішнього глави уряду Каталонії Артура Маса «Демократичне об'єднання Каталонії» прагне здобути незалежність для Каталонії, проте досягти цього намагається лише мирними методами. Сам Артур Мас не вважає себе ні сепаратистом, ні навіть незалежником, формулюючи свою мету як «суверенітет» [5]. Радикальні засоби не знаходять підтримки серед націоналістів Каталонії, вони не сприймають насильство як можливий засіб для досягнення мети, прагнучи відокремитися від Іспанії мирно і в такий спосіб, щоб усі сторони залишилися задоволеними. Звичайно, таке прагнення є практично нездійсненним: у будь-якому випадку якійсь стороні доведеться піти на поступки на шкоду власним інтересам. Отож важко прогнозувати, чи матимуть ці мирні вимоги та прагнення каталонців у майбутньому своїм результатом суверенітет, чи вони залишаться безрезультатними, доводячи потребу дещо активніших дій, хоча і сьогодні каталонців не можна назвати пасивними, беручи до уваги нещодавні події.

Каталонці у своєму прагненні самовизначення обрали мирний шлях, на відміну від басків, які вдалися до рішучих дій, розчарувавшись у мирних засобах. Можна заперечити, що не всі баски є радикалами, і лише члени ліворадикальної організації ЕТА (баск. «*Euskadi Ta Askatasuna*»; укр. «*Країна*

Басків і Свобода») застосовують терористичні акти для досягнення своїх цілей. Проте серед каталонців, напевно, теж є радикали, проте вони чомусь не схильні до застосування насильства.

У Великобританії спостерігаємо таку ж ситуацію: Шотландія, що прагне досягти більшої самостійності, використовує мирні способи, намагаючись політичним шляхом, завдяки діяльності Національної партії та проведення референдуму, отримати незалежність; Північна Ірландія, як і Країна Басків, має радикальну організацію – Ірландську революційну армію, – яка застосовувала терористичні акти, вимагаючи виконання своїх вимог – від'єднання від Об'єднаного Королівства та приєднання до Ірландії. Проте у цьому випадку причиною радикалізму є, найімовірніше, наявність, окрім етнонаціонального, ще й релігійного чинника.

Відповісти на питання, чому одні народи застосовують мирні засоби, а інші схильні до насильства, доволі складно. На нашу думку, терористичні акти та інші насильницькі методи починають використовувати тоді, коли всі інші засоби виявилися безрезультатними, тобто коли частина або уся нація вважає своє становище безвихідним. Насильницькі методи значно швидше привертають увагу світової спільноти, отож, з огляду на це, є більш дієвими. Проте, заявивши про проблему у такий спосіб, нація не досягає бажаного результату. Окрім того, зазнає значної критики з боку тих, хто вважає насильство неприпустимим у сучасному суспільстві. Це лише погіршує імідж нації, часто віддаляючи в часі виконання її вимог.

Що ж до мирних засобів, то вони, не будучи ультимативними за своєю природою, потребують доволі багато часу, проте можуть давати позитивні результати, якщо є неухильними протягом тривалого часу. Таку ситуацію сьогодні спостерігаємо в Каталонії.

Важливим чинником, який загострює ситуацію в країні, є загальнодержавна економічна криза, від якої найбагатший регіон Іспанії – Каталонія – страждає так само, як і інші регіони, при цьому сплачуючи податків на значно більшу суму, ніж бідні регіони. Те, що такий перебіг подій не задовольняє каталонців, є природним, а після того, як їхні пропозиції надати Каталонії можливість самостійно визначати кількість податкових відрахувань до державної скарбниці були відкинуті прем'єр-міністром Іспанії Маріано Рахоем, націоналістичні та сепаратистські тенденції в Каталонії значно посилюються.

В той час як король Хуан Карлос і прем'єр Маріано Рахой закликають до національної єдності, щоб подолати кризу, 51 % каталонців, згідно з нещодавнім опитуванням, на референдумі підтримав би незалежність [5]. На кінець листопада 2012 р. урядом Каталонії призначено дострокові вибори, під час яких і заплановано провести референдум щодо відокремлення Каталонії від решти Іспанії. Проте парламент Іспанії проголосував проти того, щоб надати Каталонії дозвіл на проведення такого референдуму.

Противники відокремлення Каталонії, в тому числі прем'єр-міністр Маріано Рахой та перший віце-прем'єр-міністр Сорайя Саенс де Сантамарія, у відповідь

на всі вимоги Каталонії щодо відокремлення чи проведення референдуму з цього питання, посилаються на Конституцію Іспанії, яка передбачає територіальну цілісність країни та зміна якої є довготривалим процесом, що спричинить значні суперечки [6]. Зрозуміло, що Конституція країни та інші юридичні механізми, спрямовані на збереження територіальної цілісності Іспанії, активно використовуватиме уряд з метою перешкоджання будь-яким спробам відокремлення з боку регіонів, у тім числі Каталонії. Ситуація виглядає парадоксальною, адже референдум щодо відокремлення Каталонії може відбутися лише зі згоди центрального уряду, а він на це ніколи не погодиться, оскільки це суперечитиме державним інтересам (відокремлення не лише порушує територіальну цілісність країни, а, що більш важливо, стане непоправним ударом по економічній системі країни, яка, перебуваючи в глибокій кризі, не зможе існувати без такого важливого джерела бюджетних надходжень).

Можна прогнозувати, що, за відсутності підтримки з боку міжнародної спільноти (зокрема, міжнародних організацій), мирні спроби Каталонії відокремитися залишаться безрезультатними, адже юридична система Іспанії, як і багатьох інших держав, побудована так, щоб унеможливити виникнення небажаних наслідків, таких як відокремлення частини території, зробити їх неможливими з юридичної та практичної точки зору. Найімовірніше, такий стан речей не задовольнить каталонців, що зумовить зіткнення цілей сторін та загострення конфлікту всередині країни.

Як бачимо, прагнення незалежності в Каталонії проявляється на усіх рівнях, і здійснюються реальні кроки, щоб її отримати. На нашу думку, дуже важливим є бажання Каталонії досягти незалежності мирним шляхом та звернутися за підтримкою до міжнародних організацій. Як засвідчує досвід, держави зазвичай докладають всіх зусиль, щоб утримати усі території в своїх межах, не беручи до уваги навіть правомірні вимоги цих територій, отож такі регіони, як Каталонія, мають лише один вихід – покласти на міжнародну спільноту. Зазвичай міжнародні організації у подібних випадках намагаються не втручатися, вважаючи їх такими, що підпорядковуються внутрішній політиці держав, та не бажаючи брати на себе відповідальність за розкол державної території, оскільки пріоритетом для них є задовольнити вимоги національних держав, а не бездержавних націй.

На нашу думку, оскільки міжнародні організації є в таких випадках єдиною можливістю для бездержавних націй отримати незалежність мирним шляхом або хоча б заявити про таке прагнення, необхідно розширити компетенцію міжнародних організацій у вирішенні подібних питань. Звичайно, міжнародні організації не мають наднаціональних функцій. Володіючи вторинною правосуб'єктністю, вони зазвичай можуть ухвалювати рішення лише консультативного характеру, та не здатні змушувати державу до конкретних дій. Це означає, що діяльність міжнародних організацій є ефективною лише там, де вона збігається з інтересами провідних світових держав. Ми вважаємо, що у

сучасних умовах посилення процесів глобалізації та зменшення ролі держав на перший план виходять глобальні проблеми та світове суспільство загалом. Міжнародні організації повинні мати значно ширшу компетенцію, щоб ефективно діяти в інтересах світового суспільства, керуючись загальнолюдськими цінностями, а їхні повноваження повинні бути розширені, оскільки сучасні їхні функції вже не можуть повністю забезпечити вирішення існуючих проблем та задовольнити потреби як окремих націй, так і людства загалом.

Це не означає, що національна держава повністю непотрібна, а космополітична культура покликана витіснити національні культури. Навпаки, національна ідентичність, мова та культура сьогодні потребують захисту як ніколи. Проте, як засвідчує досвід, вони здатні витримувати значні переслідування та тиск.

Наприклад, українська нація переживала скрутні часи, масові переслідування та примусову асиміляцію. Її, як сьогодні каталонців чи курдів, називали меншиною, хоча не зовсім зрозуміло, як можна назвати меншиною багатомільйонний народ. Адже він, будучи на певному етапі бездержавною нацією, має багату історію. В минулому у нього була власна держава, яка існувала протягом тривалого періоду, і він володіє всіма ознаками народу: мовою, культурою, історичною спадщиною, національною свідомістю.

Отож для Каталонії досвід України, з точки зору здобуття незалежності, є дуже цікавим. Адже українці, як і каталонці, тривалий час не мали власної держави, перебуваючи під владою інших народів, хоча представляли собою абсолютно сформовану націю, що в минулому володіла всіма переліченими вище ознаками, в тому числі і власною державою. І хоча окремі її частини внаслідок завоювань увійшли до складу сусідніх держав, усвідомлення власної приналежності до окремої нації все ж не вдалося викоринити зі свідомості українців, що і дало змогу врешті-решт знову створити свою державу.

Звичайно, шлях українців до незалежності був не зовсім мирним, вони використовували збройну боротьбу, проте такі засоби були невід'ємним атрибутом тієї епохи. У сучасному ж світі насильство справедливо визнано неприпустимим злочином, проте мирні засоби не стали результативнішими: заборонивши одні механізми, людство не створило їхньої ефективної альтернативи. Саме таким механізмом повинна бути участь міжнародних організацій в ухваленні рішень щодо таких важливих питань. Щодо цього міжнародні організації повинні мати статус не спостерігача, а повноправного учасника переговорів, у такий спосіб беручи участь в ухваленні рішень не рекомендаційного, а обов'язкового характеру.

Однією з важливих передумов здобуття незалежності Україною була перебудова міжнародної системи після розпаду Радянського Союзу. Чимало держав отримало незалежність після Другої світової війни, коли було проголошено принцип права націй на самовизначення. Чому ж тоді, даючи змогу одним народам реалізувати своє прагнення до розбудови власної

державності, світова спільнота заперечує право інших народів в аналогічних або схожих умовах? Чи для того, щоб народи, які зараз прагнуть незалежності, отримали можливість створити власну державу, повинна статися настільки масштабна подія, як світова війна, яка б повністю знищила існуючу міжнародну систему та похитнула позиції провідних держав світу?

Усі зусилля, спрямовані на знищення національної свідомості українців, виявилися безплідними, що засвідчує неймовірну здатність національної ідентичності до виживання. Проте утримувати силою кілька національних ідентичностей в межах однієї держави означає в майбутньому спровокувати спротив та конфлікт. На нашу думку, така політика суперечить загальнолюдським цінностям і нормам та не відповідає вимогам часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Constitution Espanola, 1978, Artículo 2.
2. Гібернау М. Ідентичність націй / М. Гібернау. – К. : Темпора, 2012. – 304 с.
3. Editorial: «Sí, independència» [Електронний ресурс] // Сайт Nació digital.cat. – Режим доступу : <http://www.naciodigital.cat/noticia/12889/editorial/si/independencia>.
4. Божко Ю. Каталонія оголосила про незалежність від Іспанії [Електронний ресурс] / Ю. Божко // Сайт Українські національні новини. – Режим доступу : <http://www.unn.com.ua/ua/news/898614-kataloniya-ogolosila-pro-nezalezenist-vid-ispaniyi>.
5. Catalonia. Europe's next independent state? A row about money and sovereignty [Електронний ресурс] // Сайт The Economist. – Режим доступу : <http://www.economist.com/node/21563347>.
6. Іспанія не дозволить Каталонії стати незалежною [Електронний ресурс] // Сайт інформаційного агентства УНІАН. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/news/527193-ispaniya-ne-dozvolit-kataloniji-stati-nezalejnyu.html>.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2012

Прийнята до друку 25.10.2012

PERSPECTIVES OF IMPLEMENTATION OF THE PEACEFUL APPROACH TO OBTAINING INDEPENDENCE IN CATALONIA

Iryna Chervinka

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universitetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032)239-41-32,
e-mail: ird@franko.lviv.ua*

The situation in Catalonia, the requirements for independence and a referendum, the positions of the head of the government of Catalonia and the representatives of the central government of Spain are considered. The prospects of the peaceful approach to obtaining independence and factors that aggravate the conflict are estimated. The possibilities of international organizations' participation in meeting the requirements of stateless nations are considered. Ukraine's experience in obtaining independence is analyzed.

Key words: Catalonia, Spain, independence, referendum, an international organization.

ПЕРСПЕКТИВЫ РЕАЛИЗАЦИИ МИРНОГО ПОДХОДА К ОБРЕТЕНИЮ НЕЗАВИСИМОСТИ В КАТАЛОНИИ

Ірина Червінка

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 239-41-32,
e-mail: ird@franko.lviv.ua*

Рассмотрены ситуация в Каталонии, требования относительно обретения независимости и проведения референдума, позиции главы правительства Каталонии и представителей центрального правительства Испании. Оценены перспективы реализации мирного подхода к обретению независимости и факторы, обостряющие конфликт. Рассмотрены возможности участия международных организаций в удовлетворении требований безгосударственных наций. Проанализирован опыт Украины в обретении независимости.

Ключевые слова: Каталония, Испания, независимость, референдум, международная организация.